

!
แองอารยธรรม

อีสาน

แหล่งหลักฐานโบราณคดี
พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย

A NORTHEASTERN SITE OF CIVILIZATION :-
new archeological evidence to change the face of Thai history
by **Srisakara Vallibhotama**

รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม

๒๕๓๕

ศิลปวัฒนธรรม
JOURNAL OF THAI ART & CULTURE

ปกหน้า :

ภาพถ่ายโดย · ศรีศักร วัลลิโภคม

ภาพเขียนสีบนเพิงหินที่เขาจันทรังาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เป็นภาพสวยงามที่สุดบนเทือกเขาพนมดงรัก แสดงกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หรือสมัยต้นประวัติศาสตร์ เมื่อไม่เกิน ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว

Cover picture, by Srisakara Vallibhotama

Coloured murals in recesses in a cliff-face at Khao Chan Ngam, Si Kheu, Nakhon Ratchasima, are the most beautiful in the hills of the Dong Rak Range. They reveal the social life of prehistoric or protohistoric times within the past 3,000 years.

นั้นพระยาจุลณีพรหมทัตและพระยาอินทปัฐนครเสด็จมาร่วม
สร้าง

ข้อความเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในทางสังคม
และวัฒนธรรมกับบ้านเมืองในแคว้นอันนัมและปากแม่น้ำโขง
เป็นอย่างดี

สรุป

ตำนานอุรังคธาตุซึ่งเป็นประวัติพระธาตุพนมเป็นเอกสาร
เก่าแก่ที่มีคุณค่าในการศึกษาเรื่องราวในทางประวัติศาสตร์
และโบราณคดีของบ้านเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็น
อย่างมาก

แม้ว่าตำนานนี้เขียนขึ้นหลังจากเหตุการณ์เป็นจริงช้านานก็
ตาม แต่ทว่านิยายปรัมปรา (MYTH) ซึ่งผสมปนอยู่กับเนื้อเรื่อง
ก็แฝงข้อมูลที่มีเค้าเงื่อนว่าเป็นข้อเท็จจริงอยู่ไม่ใช่น้อย เมื่อนำ
มาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับหลักฐานทางโบราณคดีในด้าน
โบราณวัตถุสถานแล้ว ก็พอประมวลเข้าเป็นสมมติฐานอย่าง
คร่าว ๆ และกว้าง ๆ ถึงประวัติการโยกย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชน
การแพร่หลายของพระพุทธศาสนา การสร้างพระธาตุพนม
และการเกี่ยวข้องตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในทางสังคม-วัฒน
ธรรม ของบ้านเมืองโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดย
เฉพาะแถบลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอย่างดี

เราอาจกล่าวได้ในขณะนี้ว่า กลุ่มชนโบราณที่เคยอาศัย
อยู่บนสองฝั่งของแม่น้ำโขง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ
ประเทศไทย คือตั้งแต่จังหวัดอุดรธานีลงมาจนถึงเขตจังหวัด
อุบลราชธานี เป็นเผ่าพันธุ์ของกลุ่มชนที่เคลื่อนย้ายจากหนองแส
ในมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของประเทศจีน มาตามลำแม่น้ำ

โขงและเข้าไปตั้งถิ่นฐานชุมชนกันอยู่ตามที่ราบลุ่มของสองฝั่ง
น้ำและบริเวณลุ่มน้ำอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง

กลุ่มชนเหล่านี้ในชั้นแรกมีลัทธิทางศาสนาเป็นแบบถือผี
มีการบูชาภาคเป็นสำคัญ การเคลื่อนย้ายลงมาตั้งหลักแหล่งใน
บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มี
โอกาสพบปะติดต่อกับกลุ่มชนที่เคยอยู่ในดินแดนนี้มาก่อนเช่น
กลุ่มชนที่มีความเจริญรู้จักการหล่อสัมฤทธิ์ขึ้นใช้ และกลุ่มชน
ที่อยู่ใกล้ทะเลมีการติดรับวัฒนธรรมกับต่างประเทศเช่นแคว้น
จุลณีในเขตตั้งเกี่ยทางตะวันออกเฉียงเหนือ และแคว้นอินท
ปัฐนครซึ่งอยู่ต่ำลงไปทางใต้แถวใกล้ปากแม่น้ำโขง

ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายจากลุ่มแม่น้ำชี ผ่าน
หนองหานหลวงเข้ามาประชาชนส่วนมากก็หันมานับถือพระ
พุทธศาสนา แต่ว่าก็ยังคงรักษาลัทธิเดิมคือการบูชาพระยา
นาคอยู่ นาคจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ควบคู่ไปกับพุทธ
ศาสนา ในระยะนี้ได้มีการสร้างเสมาหินซึ่งแต่เดิมเป็นหินตั้ง
(Megaliths) ในลัทธินับถือผีขึ้นเป็นของศักดิ์สิทธิ์ในทางพุทธ
ศาสนา ปักแสดงเขตของบริเวณที่เป็นศาสนสถานซึ่งมีกระ
จายไปทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แต่กลุ่มชนที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณจังหวัดนครพนมหรือ
แต่เดิมคือแคว้นศรีโคตรบูร อยู่ในท้องที่ที่มีการคมนาคมกับ
แคว้นแคว้นอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้ทะเลเช่นแคว้นจุลณี และแคว้นอินท
ปัฐนคร จึงมีโอกาสรับอารยธรรมของต่างประเทศโดยเฉพาะ
ลักษณะและแบบอย่างในทางศิลปกรรมของศาสนาพราหมณ์
จากอินเดียเข้ามาปรับปรุงแต่งและสร้างเป็นพระธาตุพนมขึ้นบน
ที่ดอนสูงริมฝั่งขวาของแม่น้ำโขง

จากนั้นพระบรมธาตุก็ได้กลายเป็นศาสนสถานที่สำคัญ
ของกลุ่มชนทั้งหลายที่อยู่แถบลุ่มน้ำโขง มีการทะนุบำรุงซ่อม
แซมปฏิสังขรณ์เรื่อยมาจนกระทั่งถึงกาลหักพังลงไปเมื่อเร็ว ๆ นี้
๓๕

ระดับพื้นดินเดิม
ORIGINAL GROUND
LEVEL

แหล่งขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานีที่พบ "อารยธรรมบ้านเชียง"

Excavations at Ban Chiang, Udon.

อารยธรรม บ้านเชียง

พิมพ์ครั้งแรกในวารสาร เมืองโบราณ

ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ / ธันวาคม ๒๕๒๕ - มีนาคม ๒๕๒๖

ดินแดนอีสานของประเทศไทย ถ้าแบ่งตามลักษณะ
ภูมิศาสตร์ แบ่งได้เป็น ๒ เขตใหญ่ ๆ คือ แอ่งโคราช
กับแอ่งสกลนคร ทั้งสองเขตนี้อีกเขาภูพานตัดผ่าน
แยกออกจากกัน

แอ่งโคราชอยู่ทางตอนใต้ในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล-ชี
ส่วนแอ่งสกลนครอยู่ทางเหนือในเขตจังหวัดหนองคาย
อุดรธานี สกลนคร และนครพนม มีลำน้ำสายสั้น ๆ ไหล
จากเทือกเขาภูพาน ไปออกแม่น้ำโขง เช่น ลำน้ำโขง
ลำน้ำห้วยหลวง ลำน้ำสงคราม และลำน้ำก่ำ เป็นต้น

แหล่งโบราณคดีแบบบ้านเชียงพบในเขตแอ่งสกลนคร ผู้
ที่พบร่องรอยก่อนเพื่อน คือ นายเจริญ พลเดชา หัวหน้าหน่วย
ศิลปากรประจำจังหวัดอุดร พบหม้อเขียนสีแดงมีลายก้นขด
ซึ่งนักโบราณคดีไทยตอนนั้นให้ความเห็นว่าคงเป็นของในสมัย
เดียวกันกับวัฒนธรรมดองซอนที่พบในประเทศเวียดนาม

ต่อมามีฝรั่งจากสถานทูตในประเทศไทยพบหม้อเขียนสี
ดังกล่าวนี้ขึ้น ก็ตื่นเต็นนำไปแพร่หลาย แสดงความเก่าแก่และ

ความสวยงาม ทำให้เกิดตื่นตัวนิยมกันขึ้น มีการลอบขุดแหล่งโบราณคดีเพื่อซื้อขายกัน ซึ่งทางกรมศิลปากรก็ไม่ได้ดูดาบ ได้ส่งนายวิทยา อินทโกศย์ ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์มาทำการขุดค้น

ในขณะนั้นก็มีนักโบราณคดีฝรั่งทำการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีอยู่แล้ว ในเขตบ้านนาดี และโนนนกทา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ในแอ่งโคราช ได้พบร่องรอยการหล่อสัมฤทธิ์ที่มีเค้าเงื่อนว่าเก่าแก่กว่าการทำสัมฤทธิ์ในตะวันออกกลาง จีน และอินเดีย ก็เลยรีบประกาศโผผางออกมาว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ของโลกที่สามารถหล่อสัมฤทธิ์ได้ก่อนที่ใด ๆ ฝรั่งกลุ่มนี้ก็เลยขยายโครงการขุดค้นทางโบราณคดีมายังบ้านเชียง ซึ่งเป็นแหล่งที่มีการพบหม้อเขียนสีและสัมฤทธิ์กันมากในขณะนั้น

ผลการศึกษาวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นจากแหล่งโบราณคดีที่บ้านเชียง ซึ่งนักโบราณคดีฝรั่งและไทยร่วมทำกันมานั้น ประกาศก้องไปทั่วโลกว่า บ้านเชียงเป็นแหล่งอารยธรรมที่เก่าแก่ที่พัฒนาขึ้นมาด้วยตัวเอง มีประเพณีการหล่อสัมฤทธิ์ที่เก่าแก่กว่าแหล่งอื่น ๆ ในโลกไม่ว่าจะเป็นจีน อินเดีย หรือตะวันออกกลาง พวกฝรั่งที่รับทราบมีทั้งตื่นเต้นและไม่ตื่นเต้น

พวกที่ตื่นเต้น ก็คือ พวกนักค้าของเก่า เพราะสามารถนำหม้อเขียนสีบ้านเชียงไปขายได้กำไรอย่างมากมาย

ส่วนพวกที่ไม่ตื่นเต้น ก็คือพวกนักวิชาการ พวกนี้เห็นว่าเป็นธรรมเนียมของนักวิชาการที่อยากดังเพื่อที่จะได้ตำแหน่งถาวรในหน้าที่การงานมากกว่า กล่าวคือ มหาวิทยาลัยในเมืองฝรั่งนั้นไม่มีการให้ตำแหน่งอาจารย์ประจำอย่างถาวร เช่น ตำแหน่งศาสตราจารย์หรือรองศาสตราจารย์กันอย่างง่าย ๆ ถ้าไม่มีผลงานที่ดีเด่นอยู่เรื่อย ๆ เขาอาจเลิกจ้างได้ และบุคคลนั้น ๆ ก็กลายเป็นผู้ตกงานไป

อย่างไรก็ตาม การแถลงออกมาว่าบ้านเชียงเป็นแหล่ง
อารยธรรมสัมฤทธิ์ที่เก่าแก่กว่าตะวันออกเฉียงและจีนนั้น ก่อให้
เกิดปฏิกิริยาจากบรรดานักวิชาการที่เป็นผู้เชี่ยวชาญหรือสนใจ
ทางตะวันออกเฉียงและจีนเป็นอย่างมาก เพราะการเสนอเช่นนี้
เท่ากับเป็นการลบล้างสิ่งที่เขาเสนอมาก่อน จึงต้องมีการแสดง
หลักฐานที่ให้รายละเอียดและขั้นตอนที่แน่นอน

นักวิชาการเป็นจำนวนมากที่เห็นว่าข้อเสนอที่เกี่ยวกับ
อารยธรรมบ้านเชียงนั้น ยังไม่มีการแสดงหลักฐานและผลการ
วิเคราะห์ที่ให้รายละเอียดพอยังไม่อาจเชื่อถือได้ จึงอยากที่จะให้
ฝ่ายเสนอแสดงหลักฐานเพิ่มเติม

เมื่อ ๒ ปีที่แล้วมา ข้าพเจ้ามีโอกาสดำเนินการไปเยี่ยมมหาวิทยาลัย
ที่เก็บโบราณวัตถุบ้านเชียงไว้ พบว่าในห้องปฏิบัติการมีของ
จากบ้านเชียงเต็มไปหมด แต่สิ่งที่ใช้วิเคราะห์เพื่อแสดงว่าบ้าน
เชียงเป็นแหล่งอารยธรรมยุคสัมฤทธิ์ที่มีอายุเก่าแก่ถึง ๕,๖๐๐ ปีนั้น
มาจากหลักฐานเพียงไม่กี่ชิ้น จึงน่าจะทำการค้นคว้าให้ได้ราย
ละเอียดมากกว่านี้

อย่างไรก็ตามในระยะเวลาต่อ ๆ มา ก็มีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นใน
บรรดาฝรั่งที่เคยร่วมกันค้นคว้าบ้านเชียง เช่น บางคนเริ่มไม่แน่ใจ
ในอายุของบ้านเชียง ที่เคยเสนอว่า ๕,๖๐๐ ปี การขุดค้นที่บ้าน
นาดี ในเขตอำเภอหนองหานที่เป็นแหล่งโบราณคดีแบบบ้านเชียง
มีอายุเพียงราว ๓,๖๐๐ กว่าปี เป็นต้น

แต่สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ประหลาดอะไรเพราะต่างฝ่ายก็ต้องการหา
ความสำคัญให้แก่ตัวเองเพื่อจะมีผลประโยชน์ในตำแหน่งหน้าที่
การงานทั้งนั้น

โดยปกติ ข้าพเจ้าสนใจเรื่องราวโบราณคดีในประเทศไทย
เฉพาะสมัยยุคแรก ๆ ของประวัติศาสตร์ลงมา แต่ในการศึกษา
สำรวจเก็บข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนโบราณเพื่อเตรียมการเปิดการสอน
วิชามานุษยวิทยาชั้นปริญญาโทในภาควิชามานุษยวิทยา มหา
๓๘

วิทยาลัยศิลปากร ทำให้ข้าพเจ้าต้องเข้ามาเกี่ยวกับชุมชนในสมัย
ก่อนประวัติศาสตร์แบบบ้านเชียง ข้าพเจ้าพร้อมด้วยอาจารย์
พุทธ วีระประเสริฐ คณบดีคณะโบราณคดีและ ดร.พรชัย สุจิตต์
ได้ออกทำการสำรวจเก็บข้อมูลในภาคอีสานเป็น ๒ ระยะ ระยะ
แรก ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ทำการสำรวจในเขตลุ่มแม่น้ำมูล-ชีตอน
ล่าง ส่วนระยะหลังระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-มิถุนายน พ.ศ.
๒๕๒๕ ได้ทำการสำรวจในบริเวณลุ่มน้ำสงคราม และบริเวณ
ใกล้เคียงในแอ่งสกลนคร

การสำรวจแหล่งโบราณคดีในแอ่งสกลนครนั้น ทำให้ได้
ข้อมูลและหลักฐานเกี่ยวกับแหล่งก่อนประวัติศาสตร์และประวัติ
ศาสตร์ในบริเวณนี้อย่างมากมายอย่างไม่เคยคิดมาก่อน

ขอบเขตและการกระจายตัว

ของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง

จากการสำรวจแหล่งโบราณคดีในแอ่งสกลนครของภาค
วิชามานุษยวิทยาที่กล่าวมา ทำให้ทราบบริเวณที่พบแหล่งโบราณ
คดีบ้านเชียงอย่างแน่นอนว่า กระจายตัวอยู่ในเขตลุ่มน้ำสงคราม
ตอนบนและบริเวณใกล้เคียง คือในเขตอำเภอเมือง อำเภอหนอง
หาน อำเภอบ้านดุง อำเภอสว่างแดนดิน และอำเภอรวยเจริญ
จังหวัดอุดรธานี และอำเภอพังโคน อำเภอวาริชภูมิ อำเภอพรรณนา
นิคม และอำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

การค้นตำแหน่งของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงทำได้ยากกว่า
แหล่งโบราณคดีในแอ่งโคราช ทั้งนี้เพราะแหล่งโบราณคดีเหล่านี้
ไม่มีคูน้ำหรือคันดินล้อมรอบ จึงไม่อาจทราบได้จากการใช้ภาพ
ถ่ายทางอากาศ การค้นคว้าจึงต้องอาศัยการสำรวจทางสนาม
เป็นหลัก

จากการศึกษาแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงที่มีผู้พบแล้ว ๓-๔ แห่ง ก็พอแลเห็นลักษณะที่สม่ำเสมอว่า มักตั้งอยู่บนที่สูงในบริเวณที่แวดล้อมไปด้วยที่ราบลุ่ม มีลำน้ำไหลผ่าน ลักษณะเนินดินจะสูงผิดปกติกว่าพื้นที่ธรรมดา แต่สิ่งสำคัญที่บอกได้แน่ชัดว่าเป็นแหล่งโบราณคดีดังกล่าวก็คือ การพบเศษภาชนะดินเผาที่มีลายเขียนสีกระจายอยู่ให้เห็นตามผิวดินนี้ ไม่ได้พบจากการกระจายตามธรรมชาติอันเกิดจากน้ำเซาะผิวดินหรือว่าจากการขุดตัดถนน หากเกิดจากการขุดทำลายเพื่อหาโบราณวัตถุของนักค้าของเก่าและชาวบ้านโดยตรง

ดังนั้นจึงไม่เป็นการยากเย็นอะไรในการสำรวจหาแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ตรงไหนมีที่ราบลุ่มและมีทางน้ำไหลผ่านก็เข้าไปดูและสอบถามจากชาวบ้านว่าเคยพบเศษภาชนะที่มีลายเขียนสีบ้างหรือไม่ ก็มักจะได้อาตอบที่บอกแหล่งที่พบอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพราะการลอบขุดหาโบราณวัตถุในยุคนี้เป็นที่แพร่หลายทั่วไป อาจจะกล่าวในที่นี้ได้ว่าประมาณ ๙๘ เปอร์เซ็นต์ของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ในแอ่งสกลนคร ได้ถูกขุดหรือทำลายโดยนักค้าของเก่าและชาวบ้านจนหมดสิ้น ทุกวันนี้มีแหล่งที่เหลือพอที่จะทำการขุดค้นเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้น

แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงกระจายกันอยู่ตามที่ราบลุ่มที่มีลำน้ำดังต่อไปนี้ไหลผ่านคือ ลำน้ำสาขาตอนต้นน้ำของลำน้ำห้วยหลวง และลำน้ำสงคราม ห้วยน้ำยาม ห้วยปลาหาง และห้วยน้ำอูน

นอกจากนั้นก็มีแหล่งที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมบ้านเชียงอีก ๒ บริเวณ คือ บริเวณทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของหนองหานกุมภวาปี และบริเวณทางด้านตะวันตกและด้านใต้ของหนองหานสกลนคร

บริเวณที่มีการรวมกลุ่มกันอย่างหนาแน่นมีอยู่ ๒ แห่งคือ บริเวณต้นน้ำสงครามในเขตอำเภอหนองหาน ต่อกับเขตอำเภอ ๕๐

สว่างแดนดินในบริเวณนี้ มีแหล่งโบราณคดีที่บ้านเชียงรวมอยู่ด้วย ส่วนอีกแห่งหนึ่งคือ บริเวณระหว่างห้วยน้ำยาม กับห้วยปลาหาง ระหว่างเขตอำเภอสว่างแดนดิน ต่อกับเขตอำเภอพังโคน เป็นที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งคือ แหล่งโบราณคดีทั้ง ๒ บริเวณนี้จะอยู่ใกล้กับบริเวณที่เส้นทางจากอุดรธานีไปสกลนครตัดผ่าน

นอกเหนือไปจาก ๒ บริเวณนี้ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงอื่น ๆ จะกระจายกันอยู่ในระยะห่าง ๆ กัน เมื่อนับรวมตำแหน่งที่พบแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงและแหล่งก่อนประวัติศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเท่าที่สำรวจพบขณะนี้ มีจำนวนถึง ๘๓ แห่ง จากการสำรวจพอกำหนดแหล่งขนาดใหญ่และมีร่องรอยของโบราณวัตถุที่สะท้อนให้เห็นความสำคัญของแหล่งนั้น ๆ ที่นอกเหนือไปจากบ้านเชียง ดังนี้คือ

๑. บ้านผักตบ

อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอหนองหาน อยู่ใกล้กับลำน้ำห้วยด่าน ซึ่งเป็นสาขาของลำน้ำห้วยหลวง

เป็นเนินดินขนาดใหญ่ แวดล้อมไปด้วยที่ราบลุ่ม บริเวณนี้พบโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของเนินดินที่เป็นชุมชนบ้านผักตบในปัจจุบัน แต่ว่าเนินดินนี้ ได้ถูกชาวบ้านขุดคุ้ยทำลายจนหมดสิ้นเป็นเวลากว่า ๕ ปีมาแล้ว

โบราณวัตถุที่เป็นลักษณะพิเศษของแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ก็คือ ภาชนะดินเผาสีดำ มีลวดลายขูดขีด มีพบเป็นจำนวนมาก ได้ข่าวว่าฝรั่งมาทำการขุดค้นและเขียนรายงานไว้แล้วเหมือนกัน แต่สิ่งที่น่าสนใจสังเกตในที่นี้ก็คือ เนินดินบ้านผักตบนี้คงเป็นทั้งแหล่งชุมชนที่อยู่อาศัย และในขณะเดียวกันก็จัดบริเวณหนึ่งภายในเนินดินเดียวกันเป็นป่าช้าที่ฝังศพ

๒. บ้านโพนสูง

อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอบ้านดุง

เป็นเนินดินขนาดใหญ่ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านในปัจจุบัน ตั้งอยู่ติดหนองน้ำใหญ่ และมีลำห้วยทวนไหลผ่านมาใกล้ ๆ แหล่งนี้ก็เป็นทำนองเดียวกันกับบ้านผักตบ มีทั้งบริเวณที่อยู่อาศัย แหล่งบริเวณป่าช้าอยู่บนเนินดินเดียวกัน ขนาดของบ้านโพนสูงไม่แตกต่างไปจากบ้านเชียง เพราะเป็นแหล่งที่ตั้งของตำบลเหมือนกัน แต่การขุดค้นทำลายดูเหมือนจะมีมากกว่าทางบ้านเชียง เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นพวกคริสต์ศาสนา จึงไม่กลัวในเรื่องผีสงและโชคลาง

สำหรับบ้านโพนสูงนี้ ชาวบ้านบอกว่า ทางกรมศิลปากรมาทำการขุดค้นเหมือนกัน แต่ไม่ปรากฏรายงานอะไรออกมา

๓. บ้านธาตุ

ตำบลบ้านธาตุ อำเภอหนองหาน

เป็นแหล่งชุมชนใหญ่อีกแห่งหนึ่งอยู่ในละแวกใกล้เคียงกับบ้านเชียงพบเนินดินที่ใช้เป็นแหล่งฝังศพ มีโบราณวัตถุที่น่าสนใจไม่แพ้ทางบ้านเชียง แต่ว่าได้ถูกชาวบ้านขุดคุ้ยทำลายจนหมดสิ้น

๔. บ้านบงเหนือ

อำเภอสว่างแดนดิน สกลนคร

เป็นแหล่งสำคัญอีกแห่งหนึ่งในกลุ่มเดียวกับบ้านเชียง แต่แตกต่างจากแหล่งอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้วในลักษณะที่ว่าเนินดินที่เป็นแหล่งฝังศพไม่ได้รวมอยู่ในแหล่งชุมชนที่อยู่อาศัย กลับพบบนโนนขนาดใหญ่ สองเนิน ทางด้านตะวันตกและด้านใต้ คือโนนที่ชาวบ้านเรียกว่า โนนบ้านหนาด และโนนบ้านบัว

ทั้งสองโนนนี้พบโครงกระดูก และเครื่องปั้นดินเผาหลายเขียน
สีเป็นจำนวนมาก เข้าใจว่าโนนทั้งสองนี้ คือแหล่งฝังศพที่สำคัญ
ของชุมชนโบราณยุคบ้านเชียงซึ่งกระจายกันอยู่ในบริเวณใกล้
เคียง

๕. บ้านเตาไห

ตำบลทรายมูล อำเภอสว่างแดนดิน อยู่ใกล้กับลำน้ำ
ยาม

เป็นเนินดินขนาดใหญ่ที่พบโครงกระดูกมนุษย์ ภาชนะ
ดินเผาและวัตถุแบบบ้านเชียง บริเวณนี้คงมีทั้งแหล่งที่อยู่อาศัย
และแหล่งฝังศพทางชายบ้านด้านเหนือ มีเนินดินและสระน้ำรูป
สี่เหลี่ยม ปัจจุบันเป็นเขตวัดทุ่งเตาไหมมีฐานศิลาแลงของศาสนสถาน
แบบลพบุรีซึ่งต่อมาได้ถูกดัดแปลงให้เป็นโบสถ์หรือวิหารของ
พวกล้านช้าง ในพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓

ห่างจากบ้านเตาไหไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็น
บริเวณบ้านธาตุ มีซากศาสนสถานศิลาแลงขนาดใหญ่ ลักษณะ
และขนาดเป็นของแบบลพบุรี แต่ทว่าได้ถูกดัดแปลงให้เป็นศาสน
สถานของพวกล้านช้างไปโดยการสร้างพระสถูปอิฐบนฐาน
ศิลาแลงดังกล่าวรอบ ๆ ฐานศาสนสถานนี้ พบเสมาหิน ๒-๓
หลักปักอยู่ใกล้ ๆ แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของวัฒนธรรมแบบ
ทวารวดีในย่านนี้

๖. บ้านม้า

ตำบลทรายมูล อำเภอสว่างแดนดิน สกลนคร

จัดเป็นแหล่งหนึ่งในกลุ่มชุมชนห้วยน้ำยาม-ห้วยปลาหาง
จึงมีความหนาแน่นกว่ากลุ่มบ้านเชียงในบริเวณต้นน้ำสงคราม
บ้านม้าเป็นเนินดินยาว ขนานไปกับเส้นทางสายอุดร-สกลนคร
เป็นบริเวณที่นอกจากเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ซึ่งในปัจจุบันคือ

บริเวณที่หมู่บ้านในปัจจุบันตั้งอยู่แล้วยังพบเนินดินที่มีโครงกระดูกมนุษย์และเครื่องประดับหลุมศพในเขตโรงเรียนบ้านม้า นอกจากนี้ในเขตวัดศรีรัตนาราม ซึ่งตั้งอยู่บนเนินดินระหว่างโรงเรียนกับหมู่บ้านนั้น ก็พบฐานอาคารโบสถ์รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะเป็นโบสถ์แบบล้านช้างราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒ โบสถ์นี้ได้สร้างทับลงบนเนินดินที่เป็นศาสนสถานในสมัยทวารวดีตอนปลาย เพราะได้นำเอาเสมาหินของยุคนี้มาปักเป็นเสมาโบสถ์

ในบรรดาเสมาดังกล่าวนี้มีแผ่นหนึ่ง ซึ่งทางวัดฝังไว้บนเนินวัด เป็นเสมาหินทรายที่มีรูปสลักเป็นรูปนักรบโบราณแบกบุคคลหนึ่งบนไหล่เป็นเสมาที่นับได้ว่าสวยงามที่สุดแผ่นหนึ่งในบรรดาเสมาอีสาน เสมาหินหลักนี้อาจารย์มานิต วลลิโกดม และเจ้าหน้าที่กองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้เคยมาส่องและถ่ายภาพไว้แล้ว แต่ขณะนี้ เสมาหลักนี้ได้ถูกคนร้ายลอบขุดลักเอาไปเสียแล้ว นับว่าเป็นการสูญเสียศิลปกรรมที่มีค่าชิ้นหนึ่งของภูมิภาคนี้ทีเดียว

๗. วัดกู่บ้านม้า

ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน

อยู่ห่างจากบ้านม้ามาทางตะวันออกประมาณ ๔๐๐ เมตร เป็นปราสาทศิลาแลงแบบขอม ลักษณะแผนผังเป็นเช่นเดียวกันกับปราสาทกำแพงน้อย จังหวัดศรีสะเกษ และปราสาทกู่ เมืองชัยภูมิ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ศิลป์ให้ความเห็นว่า ถ้าหากไม่อยู่ในสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ก็ต้องเป็นสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ปราสาทหลังที่ประกอบด้วยกำแพงแลงล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มุมด้านเหนือมีสระน้ำ กรุด้วยแลงรูปสี่เหลี่ยมด้านหน้าปราสาทมีโคปุระ ข้างในมีปราสาทหลังหนึ่ง ด้านขวาของปราสาท มีวิหารน้อยหรือบรรณาลัย ห่างจากปราสาทหลังนี้

ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้มีร่องรอยของอ่างเก็บน้ำรูปสี่เหลี่ยม
ผืนผ้าขนาดใหญ่ ซึ่งปัจจุบันตั้งเขื่อนหมดแล้ว

การพบปราสาทหลังนี้ ย่อมเป็นสิ่งแสดงให้เห็นได้ชัดเจน
ว่า ในระยะตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ดินแดนในเขตนี้ ได้
รับอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมจากกัมพูชา

๘. บ้านพันนา

เป็นที่ตั้งของตำบลพันนา เป็นเนินดินขนาดใหญ่ อยู่ห่าง
จากวัดกุ่มมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ๓๐๐ เมตร

ในแหล่งชุมชนแห่งนี้ มีความสลับซับซ้อนมากกว่าบรรดา
แหล่งโบราณคดีอื่น ๆ ที่พบในแอ่งสกลนคร กล่าวคือบริเวณ
เนินดินกลางหมู่บ้านโดยเฉพาะในเขตวัดในธรรมและบริเวณรอบ ๆ
พบโบราณวัตถุแบบบ้านเชียงเป็นจำนวนมาก ในชั้นดินเหนือ
ชั้นมากก็มีภาชนะดินเผาและโบราณวัตถุแบบทวารวดี และลพบุรี
จนมาถึงแบบล้านช้างในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๓ โดยเฉพาะที่
วัดดอนกรรม ซึ่งอยู่ตอนเหนือของหมู่บ้านนั้น มีโคกเนินที่ทำเป็น
พุทธสถานมีเสมาหินปักแสดงอยู่ว่าอย่างน้อยก็เป็นของในสมัย
ทวารวดีตอนปลาย

นับเป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่บรรดาเนินดินต่าง ๆ ใน
เขตบ้านนี้ ได้ถูกชาวบ้านขุดทำลายเพื่อหาโบราณวัตถุทั้งหมด
ทำให้โอกาสที่จะศึกษาความต่อเนื่องหรือความสัมพันธ์ของชุมชน
ของมนุษย์ตั้งแต่สมัยบ้านเชียงมาจนถึงสมัยทวารวดี ลพบุรีและ
ล้านช้างลบเลือนเต็มทน

๙. บ้านสร้างดู่

ตำบลแวง อำเภอสว่างแดนดิน

เป็นแหล่งชุมชนใหญ่ มีเนินดินยาวติดต่อกันไปทางทิศ
ตะวันออกเฉียงใต้ มีโคกเนินที่เป็นแหล่งฝังศพ พบโครงกระดูกมนุษย์

ภาษาชนเผ่า ลายเขียนสี เครื่องประดับสัมฤทธิ์ งาช้าง ลูกปัด
และอื่น ๆ มากมาย

บริเวณโรงเรียนบ้านแวง ซึ่งเป็นโคกเนินที่ติดต่อกับบ้าน
สร้างคู่นี้ ทางกรมศิลปากรได้ส่งเจ้าหน้าที่มาทำการขุดค้นหลายปี
แล้ว เข้าใจว่าขณะนี้ยังทำการวิเคราะห์วิจัยอยู่

ถัดจากบ้านสร้างคู่นี้ก็มีแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงติดต่อกัน
ไปตามลำห้วยปลาหางทางทิศตะวันออก มีทั้งแหล่งที่เป็นชุมชน
และมีโคกเนินที่เป็นแหล่งฝังศพอยู่ด้วยกัน และแหล่งนี้เป็นแต่
เพียงโคกเนินที่เป็นที่ฝังศพโดยเฉพาะ

๑๐. บ้านหนองสูง

ตำบลพังโคน อำเภอพังโคน สกลนคร

เป็นแหล่งชุมชนใหญ่ที่มีเนินดินเป็นระยะยาวอยู่ทางฝั่งใต้
ของลำน้ำห้วยปลาหาง บริเวณนี้มีโคกเนินที่เป็นแหล่งฝังศพรวมอยู่
ด้วย พบโครงกระดูกมนุษย์ เครื่องประดับสัมฤทธิ์ เครื่องมือเหล็ก
ภาษาชนทั้งลายขูดขีดและเขียนสีเป็นจำนวนมาก

แต่มาได้ถูกชาวบ้านขุดคุ้ยทำลายจนหมดสิ้น

๑๑. บ้านพังโคน

ตำบลพังโคน อำเภอพังโคน สกลนคร

เป็นแหล่งที่มีเนินดินใหญ่ คงมีทั้งบริเวณที่อยู่อาศัย และ
บริเวณที่ฝังศพรวมอยู่ด้วย เพราะมีผู้พบโครงกระดูก เครื่องประดับ
สัมฤทธิ์ และภาษาชนแบบบ้านเชียงเป็นจำนวนมาก

แต่น่าเสียดายที่แหล่งนี้ได้ถูกทำลายโดยสิ้นเชิง เพราะทาง
ราชการได้ตัดถนนสายอุดร-สกลนครผ่าน และสร้างบริเวณนี้เป็น
ย่านตลาด สถานที่ทำการรัฐบาลของอำเภอพังโคน

๑๒. บ้านทุ่งเชือก

ตำบลตาตวง อำเภอวาริชภูมิ

มีแหล่งโบราณคดีอยู่ติดเชิงเขาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน อยู่ใกล้กับลำห้วยปลาหาง เป็นแหล่งใหญ่แต่ว่าถูกขุดคุ้ยทำลายเกือบทุกตารางเมตร เศษโบราณวัตถุที่กระจายอยู่ตามพื้นดินมีทั้งชิ้นส่วนของโลหะสัมฤทธิ์และเครื่องมือเหล็ก พบชิ้นส่วนของแม่พิมพ์เครื่องมือสัมฤทธิ์ที่ทำด้วยหินและดินที่ถูกเผาใหม่เนื่องจากการหล่อโลหะเป็นจำนวนมาก

ชาวบ้านบอกว่า แหล่งนี้ไม่มีโครงกระดูก และภาชนะเขียนสีเท่าใด แต่พบเครื่องประดับสัมฤทธิ์มาก เข้าใจว่าเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่ผลิตเครื่องประดับและเครื่องมือโลหะที่สำคัญในยุคหนึ่ง

๑๓. บ้านตาตวง

ทั้งบ้านทุ่งเชือกและบ้านตาตวง

อยู่ในที่ราบลุ่มที่แวดล้อมไปด้วยเชิงเขา เช่นเดียวกับอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น มีลำน้ำห้วยปลาหางไหลหล่อเลี้ยง ในบริเวณที่ราบนี้มีแหล่งที่เป็นโคกเนินหลายแห่ง ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของบ้านตาตวงประมาณ ๒ กม. มีเนินดินขนาดใหญ่ที่ใช้เป็นแหล่งฝังศพโดยตรง พบโบราณวัตถุแบบบ้านเชียงเป็นจำนวนมาก

แต่ได้ถูกชาวบ้านขุดคุ้ยทำลายจนเกือบทุกตารางเมตร

๑๔. บ้านดอนยาวใหญ่

อยู่ในเขตตำบลหนองลาด อำเภอวาริชภูมิ สกลนคร เป็นเนินยาวใหญ่ที่น่าจะมีทั้งแหล่งที่อยู่อาศัย และบริเวณที่ฝังศพรวมอยู่ด้วย แหล่งที่พบโครงกระดูกและโบราณวัตถุแบบบ้านเชียงนั้น พบในเขตวัดธรรมมาภิตาราม

แต่ว่าได้ถูกขุดทำลายจนหมดสิ้นเช่นกัน

๑๕. ดอนยาง

ในเขตบ้านดงแสนตอ ตำบลวัฒนา อำเภอสอยดาว
สกลนคร

เป็นเนินยาวอยู่ใกล้หนองน้ำใหญ่ ทางด้านใต้ของหมู่บ้าน
ดงแสนตอพบโคกเนินที่เป็นแหล่งฝังศพขนาดใหญ่
แต่ว่าถูกชาวบ้านขุดทำลายเช่นเดียวกับแหล่งอื่น ๆ

๑๖. บ้านไร่ และบ้านนาดี

ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม สกลนคร

พบเนินดินขนาดใหญ่ ๒ แห่ง แห่งหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก
เฉียงเหนือ ของบ้านนาดี ส่วนอีกแห่งหนึ่ง ห่างจากแห่งแรกไปทาง
ตะวันตกราว ๑ กม. และอยู่ทางใต้ของบ้านไร่ เป็นแหล่งฝังศพ
ขนาดใหญ่ ทั้ง ๒ แห่งพบโครงกระดูกและโบราณวัตถุแบบบ้าน
เชียงเป็นจำนวนมาก

แต่ว่าถูกขุดทำลายจนหมดสิ้น
โดยเฉพาะแหล่งแรก ซึ่งอยู่ในเขตบ้านนาดีนั้น ในสมัย
หลัง ๆ ลงมา ได้มีหมู่บ้านและวัดของพวกล้านช้างเข้ามาสร้างทับ
จึงปรากฏพบภาชนะดินเผาและภาชนะเคลือบในยุคหลัง ๆ ลงมา
ปะปนกับของในยุคบ้านเชียง

๑๗. บ้านม่วง

ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง สกลนคร

อยู่ใกล้กับเชิงเขาภูพานทางตะวันออกเฉียงใต้ของเมือง
สกลนครเป็นโคกเนินขนาดใหญ่ ซึ่งชาวบ้านม่วงปัจจุบัน ได้สร้าง
บ้านเรือนซ้อนลงไป ชาวบ้านขุดพบโครงกระดูก ภาชนะลาย
เชือกทาบและลายเขียนสี เครื่องประดับสัมฤทธิ์ลูกปัดแก้วและเครื่อง
มือเหล็กมากมาย ของที่พบส่วนใหญ่อยู่ในระดับ ๑.๕๐ เมตร

ภาชนะเขียนสีคล้าย ๆ กับบ้านเชียง แต่ว่าฝีมือหยาบมีจำนวนน้อย ผิดกับของลายเชือกทาบ ซึ่งมีชนิดต่าง ๆ และขนาดต่าง ๆ ทำให้สังเกตได้ว่าแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ มีทั้งของที่คล้ายคลึงกับแบบบ้านเชียง และที่แตกต่างจากกัน

๑๘. บ้านหนองสระ และบ้านกกส้มโฮง

อำเภอเมืองสกลนคร ตั้งอยู่ริมหนองหานสกลนคร ทางทิศใต้

เป็นเนินดินยาว ชาวบ้านขุดพบภาชนะลายเชือกทาบอย่างหยาบ ๆ โครงกระดูกมนุษย์ เครื่องประดับสัมฤทธิ์ ลูกปัดแก้ว และเครื่องมือเหล็กในระดับ ๑.๕๐ เมตร

บริเวณนี้ไม่พบภาชนะเขียนสีแบบบ้านเชียง แต่ในขณะเดียวกันบรรดาเครื่องปั้นดินเผาและโบราณวัตถุอื่นมีลักษณะเหมือนกันกับที่บ้านม่วง

๑๙. บ้านนาดอกไม้

อำเภอเมืองสกลนคร

เป็นเนินดินยาว อยู่ริมหนองหานสกลนคร ทางซีกตะวันตก พบโครงกระดูกภาชนะลายเชือกทาบอย่างหยาบ ๆ เครื่องประดับสัมฤทธิ์ ลูกปัดแก้ว และเครื่องมือเหล็กในระดับ ๑.๕๐ เมตร ไม่พบภาชนะเขียนสีแบบบ้านเชียง

การพบแหล่งโบราณคดีที่บ้านนาดอกไม้ บ้านหนองสระ และบ้านม่วง ซึ่งล้วนแต่กระจายอยู่ริมขอบหนองหานสกลนคร นั้น ทำให้ได้ตระหนักว่าแหล่งเหล่านี้ น่าจะเป็นแหล่งก่อนประวัติศาสตร์ที่มีทั้งความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมบ้านเชียงและแตกต่างจากบ้านเชียง

สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ก็คือ การพบภาชนะเขียนสี และรูปแบบของเครื่องประดับสัมฤทธิ์กับลูกปัดแก้ว

ส่วนสิ่งที่แสดงความแตกต่างก็คือ การมีเครื่องปั้นดินเผาแบบลายเชือกทาบชนิดหยาบ ๆ เข้ามาแทนที่ภาชนะเขียนสี

๒๐. บ้านท่าวัด

ตำบลท่าวัด อำเภอเมือง สกลนคร

ตั้งอยู่ริมหนองหานสกลนครด้านใต้ เป็นบริเวณที่พบเศษเครื่องปั้นดินเผาลายเชือกทาบแบบหยาบ ๆ แต่ยังไม่พบโครงกระดูกมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในบริเวณนี้ พบเนินดินที่มีการสร้างศาสนสถานในสมัยทวารวดีตอนปลายและลพบุรี เรื่อยมาจนถึงสมัยล้านช้าง

โบราณสถานที่สำคัญได้แก่เนินดินที่มีเสมาหินปักล้อมในเขตวัดท่าวัดเหนือ เป็นเสมาขนาดเล็กที่มีการสลักเป็นพระสถูปหรือลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาพบฐานวิหารก่อด้วยแลงและอิฐ พบพระพุทธรูปแบบทวารวดีตอนปลายและแบบลพบุรี และฐานพระพุทธรูปศิลาขนาดใหญ่ในสมัยล้านช้าง มีการสร้างโบสถ์ฐานก่อด้วยอิฐในบริเวณนี้หลายแห่ง

หลักฐานด้านโบราณคดีที่บ้านท่าวัด เป็นประจักษ์พยานให้เห็นว่าชุมชนในบริเวณรอบ ๆ หนองหานสกลนครนี้ ได้พัฒนาเข้าสู่สมัยที่มีการนับถือพระพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีตอนปลาย ก่อนที่จะมีการสร้างเมืองหนองหานหลวงขึ้นริมหนองหานสกลนครและมีการสร้างศาสนสถานแบบขอมในสมัยลพบุรี

๒๑. วัดโพธิ์เครือ

ตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอนาหว้า นครพนม

เป็นเนินดินสูง อยู่ทางใต้ของบ้านเสี้ยว ประมาณ ๕๐๐ เมตร พบเศษเครื่องปั้นดินเผา มีลายเชือกทาบแบบหยาบ ๆ อย่างที่พบในเขตบ้านนาดอกไม้และบ้านหนองสระ รอบ ๆ หนองหานสกลนคร เป็นจำนวนมาก

ຂໍໂທດຫຼາຍໆ

ປຶ້ມຫົວດັ່ງກ່າວ ຍັງບໍ່ສາມາດນຳ
ມາເຜີຍແຜ່ໄດ້ ເນື່ອງຈາກຍັງບໍ່
ໄດ້ຮັບການອະນຸຍາດໃຫ້ເຜີຍແຜ່
ໄດ້ຢ່າງເປັນທາງການເທື່ອ...

ດ້ວຍຄວາມຮັກແພງ